

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TAIFA
MTIHANI WA STASHAHADA YA UALIMU WA SEKONDARI

711

KISWAHILI

Muda: Masaa 3

MAJIBU

Mwaka: 2009

Instructions.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C** zenye jumla ya maswali kumi na sit (16).
2. Jibu maswali yote kutoka sehemu **A** na maswali mawili kutoka kila sehemu **B** na **C**.
3. Sehemu **A** ina alama **arobaini (40)** na sehemu **B** na **C** Zina jumla ya alama **sitini (60)**.
4. Simu za mkononi **haziruhusiwi** katika chumba cha mtihani.
5. Andika **Namba yako ya Mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha majibu

maktaba.tetea.org

1. (a) Eleza maana ya vielezi na taja aina mbili za vielezi kwa mifano

Vielezi ni maneno yanayotoa maelezo zaidi kuhusu kitenzi, kivumishi au kielezi kingine katika sentensi. Vielezi huonyesha namna, mahali, wakati, sababu, au kiwango cha kutendeka kwa tendo.

Aina mbili za vielezi ni:

- Kielezi cha mahali. Mfano: *hapo, kule*
- Kielezi cha wakati. Mfano: *jana, sasa*

(b) Tunga sentensi moja kwa kila aina ya kielezi uliyotaja

- *Walikutana hapo saa mbili.*
- *Nilienda sokoni jana.*

2. (a) Fafanua maana ya kitenzi kielekezi

Kitenzi kielekezi ni kitenzi kinachohitaji nomino ya pili ili kukamilisha maana yake. Kitenzi hiki huonyesha tendo linalofanywa na mtendaji kuelekea kitu kingine.

(b) Tunga sentensi mbili zinazotumia vitenzi vielekezi tofauti

- *Mama anapika chakula.*
- *Mwalimu anafundisha wanafunzi.*

3. Tofautisha maneno homonimu na sinonimu kwa kutoa maana na mifano miwili ya kila moja

Homonimu ni maneno yanayofanana kwa umbo na matamshi lakini yana maana tofauti. Mfano:

- *kiti* (samani ya kukalia)
- *kiti* (nafasi ya uongozi)

Sinonimu ni maneno yenye maana sawa au zinazokaribiana. Mfano:

- *furaha* na *bashasha*
- *kosa* na *makosa*

4. (a) Eleza maana ya kiambishi

Kiambishi ni kipashio kidogo cha neno ambacho huambatanishwa kabla (awali), katikati, au mwisho wa mzizi wa neno ili kuunda maana mpya au kutoa taarifa ya kisarufi kama nafsi, wakati au hali.

(b) Taja kiambishi awali na tamati kutoka katika neno: *walichezeshwa*

- Kiambishi awali: *wa-*
- Kiambishi tamati: *-wa*

5. Eleza maana ya silabi na taja silabi nne za neno *maendeleo*, ukieleza idadi yake

Silabi ni sauti au muunganiko wa sauti zinazotamkwa kwa pamoja kwa pumzi moja. Kila neno huwa na silabi moja au zaidi kulingana na idadi ya viungo vya matamshi.

Neno *maendeleo* lina silabi tano ambazo ni: *ma, en, de, le, o*

6. (a) Fafanua dhima ya lugha katika jamii

Lugha ni chombo cha mawasiliano kinachoweza watu kuelewana, kushirikiana, kubadilishana maarifa, na kuendeleza tamaduni. Ni njia kuu ya kufikisha ujumbe na kudumisha utambulisho wa jamii.

(b) Taja dhima mbili za lugha ya Kiswahili katika sekta ya elimu

- Kiswahili hutumika kama lugha ya kufundishia na kujifunzia katika masomo mbalimbali.
- Kiswahili husaidia wanafunzi kuelewa dhana mbalimbali kwa urahisi kutokana na kuwa lugha mama kwa Watanzania wengi.

7. Tofautisha isimu na fasihi kwa kueleza maana ya kila moja na taja dhima moja ya kila mojawapo kwa mwanafunzi wa sekondari

Isimu ni taaluma inayochunguza uundaji, matumizi, na mabadiliko ya lugha.

Fasihi ni sanaa ya kutumia lugha kwa njia ya ubunifu ili kuwasilisha ujumbe wa kijamii, kisiasa, kiuchumi na kiutamaduni.

- Dhima ya isimu ni kumfundisha mwanafunzi matumizi sahihi ya lugha.
- Dhima ya fasihi ni kumfundisha mwanafunzi maadili, fikra, na mafunzo ya kijamii kwa njia ya kazi za kifasihi.

8. (a) Eleza maana ya tanakali za sauti

Tanakali za sauti ni maneno yanayorudiarudia au yanayojumuisha sauti halisi ya vitu, viumbe au matukio mbalimbali kama vile milio ya wanyama, mashine au hali ya hewa.

(b) Tunga mstari mmoja wa shairi unaotumia tanakali za sauti ya mvua au upepo

- *Mvua ilianza kunyesha tiriri tiriri hadi sakafuni pakalowa.*

9. Kwa kila kipengele kifuatacho, andika sentensi moja ya Kiswahili kwa usahihi

- (i) Sentensi ya amri: *Fungua kitabu chako.*
- (ii) Sentensi ya swali: *Je, umefika shuleni leo?*
- (iii) Sentensi ya kukanusha: *Siendi sokoni leo.*
- (iv) Sentensi ya hali: *Anafuraha sana leo.*

10. (a) Toa maana ya mawasiliano ya mdomo

Mawasiliano ya mdomo ni mawasiliano yanayofanyika kwa kutumia maneno yanayozungumzwa moja kwa moja baina ya watu wawili au zaidi bila maandishi.

(b) Taja sifa mbili za mawasiliano ya mdomo kwa wanafunzi wa sekondari

- Huongeza ushirikiano na uelewano wa papo kwa papo kati ya wanafunzi.
- Husaidia kukuza uwezo wa kujieleza, kuuliza maswali na kutoa hoja kwa uwazi.

11. Eleza hatua sita muhimu za kufuata katika uandishi wa insha ya wasifu kwa mwanafunzi wa sekondari

Hatua ya kwanza ni kuchagua mtu anayefaa kuandikiwa wasifu. Mwandishi anapaswa kumchagua mtu ambaye anamfahamu vizuri ili aweze kuandika kwa ufasaha kuhusu maisha yake, tabia na mafanikio yake.

Hatua ya pili ni kukusanya taarifa muhimu za mtu huyo. Hii ni pamoja na jina lake kamili, tarehe ya kuzaliwa, mahali alipozaliwa, historia yake ya elimu, taaluma na shughuli zake muhimu alizowahi kushiriki.

Hatua ya tatu ni kupanga muundo wa wasifu. Insha ya wasifu inapaswa kuwa na utangulizi, kiini na hitimisho. Katika utangulizi, mwandishi humtambulisha mhusika, kiini hujumuisha maisha na shughuli zake na hitimisho huonyesha mafanikio na mchango wake.

Hatua ya nne ni kuandika kwa mtiririko wa hoja ulioeleweka. Mwandishi anapaswa kuandika kwa lugha rahisi, ya kuvutia na isiyo na kurukaruka katika uwasilishaji wa mawazo ili kumfanya msomaji aelewe kwa urahisi.

Hatua ya tano ni kutumia lugha rasmi na isiyoegemea upande wowote. Hii ni muhimu ili kuepuka upendeleo au kashfa dhidi ya mtu anayeelezwa katika wasifu.

Hatua ya sita ni kuhakiki insha kabla ya kuikabidhi. Mwandishi anapaswa kuisoma tena ili kurekebisha makosa ya kisarufi, mpangilio wa maneno na kuhakikisha taarifa zote ni sahihi na zimewasilishwa kwa utaratibu unaofaa.

12. Andika insha ya habari isiyopungua maneno 250 yenye kichwa: “Siku ya mashindano ya kitaifa ya ushairi mkoani kwetu”

Mashindano ya kitaifa ya ushairi yalifanyika katika uwanja wa shule ya sekondari ya Mwanzo tarehe 14 Aprili, 2025. Tukio hili liliandaliwa na Baraza la Kiswahili Tanzania (BAKITA) kwa kushirikiana na Wizara ya Elimu na Sayansi. Shule mbalimbali kutoka mikoa tofauti zilihudhuria na kushindana katika fani mbalimbali za ushairi.

Siku hiyo ilianza kwa maandalizi ya mapema, ambapo washiriki walipangwa katika makundi kulingana na aina ya ushairi waliotakiwa kuwasilisha. Baadhi walihusisha ushairi wa mashairi ya arudhi, mashairi huru, na utumbuizaji wa ushairi wa jukwaani. Washiriki waliandaliwa vyema na walionesha vipaji vya hali ya juu.

Mgeni rasmi katika hafla hiyo alikuwa Waziri wa Elimu ambaye alisifu mchango wa ushairi katika kuendeleza lugha ya Kiswahili na kukuza vipaji vya vijana. Alisisitiza kuwa mashindano haya yatafanyika kila mwaka ili kusaidia wanafunzi kuendeleza lugha kwa njia ya ubunifu.

Mashairi yaliyowasilishwa yaligusa masuala ya kijamii kama vile rushwa, ndoa za utotoni, usawa wa kijinsia, uhifadhi wa mazingira na umuhimu wa elimu kwa watoto wa kike. Baadhi ya mashairi yalibeba hisia kali zilizowafanya wasikilizaji kushangilia na kusesimka.

Mwisho wa mashindano, washindi walipewa zawadi mbalimbali ikiwemo vyeti, fedha taslimu na vitabu. Shule yetu ya sekondari ya Mwanzo iliibuka mshindi wa pili katika mashairi ya jukwaani.

Siku hiyo ilimalizika kwa hotuba ya kufunga kutoka kwa Mkurugenzi wa BAKITA ambaye alitoa wito kwa walimu kuendelea kulea vipaji vya ushairi shuleni. Tukio hilo lilibaki kuwa kumbukumbu isiyosahaulika kwa washiriki wote.

13. Kwa hoja sita, eleza umuhimu wa kutumia methali katika mazungumzo ya kila siku kwa wanafunzi wa sekondari

Methali husaidia kufikisha ujumbe kwa njia ya mafumbo. Hii huwafanya wanafunzi kufikiri kwa kina ili kuelewa maana iliyojificha, hivyo kuimarisha uwezo wao wa kuchambua lugha.

Methali hufundisha maadili na tabia njema. Kwa mfano, methali kama *Mchagua jembe si mkulima* humfundisha mwanafunzi kukubali hali halisi na kufanya kazi bila kuchagua.

Methali huongeza uzuri wa lugha ya mazungumzo. Wanafunzi wanaotumia methali huonekana kuwa na upeo mkubwa wa lugha na wanaweza kuvutia wasikilizaji wao kirahisi.

Methali huimarisha kumbukumbu kwa kuwa nyingi huwa fupi na rahisi kukaririwa. Hii huwasaidia wanafunzi kukumbuka na kutumia maarifa hayo katika maisha yao ya kila siku.

Methali husaidia kuwasiliana kwa staha hata katika mazingira yenye mivutano. Kwa kutumia methali, mwanafunzi anaweza kutoa maoni au onyo bila kumdhalilisha mwenzake.

Methali huendeleza utamaduni wa jamii kwa kuwa ni sehemu ya hazina ya lugha ya Kiswahili. Kwa hivyo, kutumia methali huwasaidia wanafunzi kuenzi na kudumisha urithi wa lugha yao.

14. Kwa hoja sita, eleza nafasi ya lugha ya Kiswahili katika maendeleo ya jamii ya Kitanzania kiutamaduni, kijamii na kiuchumi

Kiswahili hutumika kama lugha ya mawasiliano ya kitaifa, hivyo kuimarisha mshikamano miongoni mwa Watanzania wa makabila tofauti.

Katika utamaduni, Kiswahili huhifadhi methali, nyimbo, hadithi na mashairi yanayoeleza mila, desturi na maisha ya jamii ya Kitanzania.

Kiswahili kinatumika kufundishia katika shule za msingi, hivyo kusaidia watoto wengi kupata elimu kwa lugha wanayoifahamu vizuri.

Lugha hii hutumiwa kwenye majukwaa ya kisiasa, dini na jamii kueneza maarifa, sera na miongozo kwa wananchi kwa njia iliyo wazi na eleweka.

Kiuchumi, Kiswahili hutumiwa kwenye biashara, masoko na matangazo ya bidhaa, hivyo kurahisisha mawasiliano kati ya wauzaji na wanunuzi.

Kiswahili kinatumika katika vyombo vya habari kuelimisha jamii kuhusu masuala ya afya, maendeleo na haki za binadamu kwa lugha ya kueleweka.

15. Eleza hoja sita zinazoonyesha jinsi riwaya za Kiswahili zinavyobeba historia ya jamii na mabadiliko ya kijamii

Riwaya huonesha maisha ya watu katika nyakati tofauti, hivyo kuwasilisha historia ya jamii kama ilivyokuwa kwa wakati fulani.

Kupitia wahusika na matukio, riwaya hurekodi matukio ya kihistoria kama vita, ukoloni, uhuru na mageuzi ya kisiasa yaliyowahi kutokea nchini.

Riwaya huangazia mabadiliko ya kiuchumi kama vile uhamaji wa watu kutoka vijijini kwenda mijini na madhara yake kwa familia na jamii.

Riwaya zinaweza kuonyesha mabadiliko ya kijinsia, hususan nafasi ya mwanamke na harakati za kutafuta usawa wa kijinsia.

Riwaya hurekodi mabadiliko ya kijamii kama vile mfumo wa elimu, uzazi wa mpango, ndoa na malezi ya watoto katika nyakati tofauti.

Riwaya huibua changamoto mpya zinazojitokeza katika jamii kama vile ukimwi, rushwa, dawa za kulevya na athari za mitandao ya kijamii.

16. Tofautisha insha ya hoja na insha ya maelezo kwa hoja sita kwa kuzingatia lengo, mtindo, uwasilishaji, lugha, muktadha na mfano wa matumizi

Lengo la insha ya hoja ni kushawishi au kuelekeza msomaji kukubaliana na mtazamo wa mwandishi, wakati insha ya maelezo inalenga kutoa taarifa au kuelezea jambo fulani kwa kina.

Mtindo wa insha ya hoja hujikita katika kutoa hoja na kuzijenga kwa kutumia mifano, ilhali insha ya maelezo hutumia taarifa zenye mpangilio wa mantiki bila upendeleo.

Uwasilishaji wa insha ya hoja huwa na pande mbili — upande unaounga mkono na upande unaopinga — na mwandishi huchukua msimamo. Insha ya maelezo haichukui msimamo wowote bali hutiririsha maelezo tu.

Lugha ya insha ya hoja hutumia maneno ya kusesitiza kama vile *ni dhahiri kwamba...*, *kwa hakika...*, ilhali insha ya maelezo hutumia lugha ya kueleza na kutoa taarifa tu.

Muktadha wa matumizi ya insha ya hoja ni kama vile mijadala, maoni au mashindano ya kitaaluma, wakati insha ya maelezo hutumiwa kufundisha au kuelezea taarifa kwa wanafunzi.

Mfano wa insha ya hoja ni *“Elimu ya ufundi ni bora kuliko ya nadharia”*, huku insha ya maelezo inaweza kuwa *“Maisha ya wakulima wa Tanzania vijijini.”*